

Χάρος αειχώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΟΜΟΣ 3
VOLUME 3

ΤΕΥΧΟΣ 1
ISSUE 1

ΜΑΪΟΣ 2004
MAY 2004

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΚΟΚΚΩΣΗΣ ΧΑΡΗΣ

ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΠΕΤΡΑΚΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- ΥΠΕΧΩΔΕ
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- University of London, Queen Mary, UK
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Αειψ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΙΑΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- University of Surrey, UK
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας

και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδιον Άρεως, 38334 ΒΟΛΟΣ

<http://www.prd.uth.gr/aeihoros> e-mail: aeihoros@prd.uth.gr

τηλ.: 24210 - 74456 fax: 24210 - 74380

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Περιεχόμενα

	Εισαγωγή	4
	Πετράκος Γ.	6
	Περιφερειακές ανισότητες και περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα	
	Οικονόμου Δ.	32
	Η περιφερειακή διάσταση του Γ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης: Πρώτες εκτιμήσεις	
	Ψυχάρης Γ.	56
	Περιφερειακή πολιτική και περιφερειακά προγράμματα των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης της Ελλάδας: Αποτίμηση και προοπτικές	
	Ροβολής Α.	80
	Είναι "Οικονομική" η Οικονομική Ανάλυση του Χώρου; Περιφερειακή Επιτήρηση, Οικονομική Γεωγραφία και "Γεωγραφικά Οικονομικά"	
	Καραγάνης Α.	102
	Η επίδραση του χώρου στην αποτελεσματικότητα της παραγωγικής διαδικασίας στις μικροπεριφέρειες της ελληνικής οικονομίας	
	ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
	Μανωλάς Γ., Τραγάκη Α.	130
	Η Οικονομική Πολιτική στο Χώρο της Ευρωζώνης: Θεσμική Βάση, Φορείς Δράσης και Πλαίσιο Πολιτικής	
	Μπαλτάς Ε.	158
	Η ανάλυση των υδατικών διαμερισμάτων της χώρας στην εφαρμογή της οδηγίας πλαίσιο για τα νερά	
	ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	
	Ψυχάρης Γ.	
	ERSA, Πόρτο, 2004	182
	ERSA, Άμστερνταμ, 2005	184
	ERSA, Βόλος, 2006 (αναγγελία)	186
	ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
	Ανδρικοπούλου Ε.	188
	Γ.Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα	
	Οικονόμου Δ.	194
	Γρ. Καυκαλάς (επ.), Ζητήματα Χωρικής Ανάπτυξης. Θεωρητικές προσεγγίσεις και πολιτικές	
	ΑΠΟΨΕΙΣ	198
	Συνέντευξη με τον Masahisa Fujita	200

Γρηγόρης Καυκαλάς (επιμέλεια), 2004
Ζητήματα Χωρικής Ανάπτυξης.
Θεωρητικές προσεγγίσεις και πολιτικές
Κριτική, Αθήνα

Δημήτρης Οικονόμου
Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις "Κριτική" (από τις οποίες έχουν εκδοθεί και ορισμένα άλλα ενδιαφέροντα βιβλία στο ευρύτερο πεδίο των σχέσεων χώρου και ανάπτυξης), το βιβλίο του τίτλου. Πρόκειται για ένα μεγάλο συλλογικό τόμο 387 σελίδων, που περιλαμβάνει ένα σύντομο αλλά επί της ουσίας πρόλογο του επιμελητή Γρ. Καυκαλά και οργανώνεται σε δύο μέρη.

Το πρώτο μέρος έχει τίτλο "Χώρος και Ανάπτυξη: Θεωρία και ευρωπαϊκή εμπειρία", και αποτελείται από τα εξής πέντε άρθρα: "Το επιστημονικό πεδίο της χωρικής ανάπτυξης: εξέλιξη και βασικές συνιστώσες" του Γρ. Καυκαλά [1]¹, "Χώρος, ανταγωνιστικότητα και κοινωνικό κεφάλαιο: μια κριτική ανασκόπηση" του Δ. Φουτάκη [2], "Περιφέρειες αριστείας στην Ευρώπη: το νέο πρότυπο περιφερειακής ιεραρχίας και ανάπτυξης" του Ν. Κομνηνού [3].

"Χωρική ανάπτυξη και αναδιάρθρωση της υπαίθρου στην Ευρώπη: ο ρόλος της επιχειρηματικότητας" του Λ. Λαμπριανίδη [4], και "Σύστημα μεταφορών και χωρική ανάπτυξη: θεωρητικά μοντέλα και αξιολόγηση" των Μ. Πιτσιάβα-Λατινοπούλου και Ε. Ζαχαράκη [5].

Το δεύτερο μέρος έχει τίτλο "Πολιτικές χωρικής ανάπτυξης: τάσεις στην Ελλάδα και την ΕΕ", και περιλαμβάνει επτά συμβολές: "Εδαφική συνοχή και χωρική ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση" της Ε. Ανδρικοπούλου [6], "Χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών και χωρική ανάπτυξη: ευρωπαϊκές προοπτικές και ελληνική εμπειρία", της Ε. Θωίδου [7], "Χωρικές πολιτικές καινοτομίας στην Ευρώπη: νέες κατευθύνσεις και προγράμματα χωρικής ανάπτυξης", της Ε. Σεφερτζή [8], "Μεταφορικές υποδομές και διατήρηση οικοσυστημάτων: το παράδειγμα του παρατηρητηρίου χωρικών επιπτώσεων της Εγνατίας Οδού" του Ε. Μουτσιάκη [9],

¹ Η αρίθμηση είναι δική μας.

"Η ευρωπαϊκή Οδηγία-Πλαίσιο για τα νερά: ένα νέο θεσμικό εργαλείο απέναντι σε μεταβαλλόμενες κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες" της Μ. Καϊκά [10], "Η εφαρμογή της Οδηγίας-Πλαίσιο για το νερό στην Ελλάδα και η ενσωμάτωσή της στην εθνική νομοθεσία" του Δ. Λατινόπουλου [11], και "Ο σχεδιασμός των μητροπολιτικών περιοχών στην Ελλάδα: θεσμοί και πολιτικές" της Γ. Γιαννακούρου [12].

Το βιβλίο συμπληρώνεται από ευρετήριο όρων, ένα ιδιαίτερο χρήσιμο (και ασυνήθιστο στις ελληνικές εκδόσεις) εργαλείο.

Ο όρος "χωρική ανάπτυξη" (δεν είναι θεμιτό στο παρόν στάδιο η απόδοση στη χωρική ανάπτυξη χαρακτηρα διαμορφωμένης επιστημονικής έννοιας) έχει εμφανιστεί σχετικά πρόσφατα, και μάλλον ως προϊόν της προσπάθειας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να αναπτύξει έναν προβληματισμό για την αλληλεπίδραση των πολιτικών της ΕΕ με το χώρο παρά σε συνάρτηση με καθαρά θεωρητικές αναζητήσεις. Ο εμπειρισμός και η ασάφεια του όρου που απορρέουν από την μέχρι σήμερα ιστορία του επισημαίνονται στον πρόλογο του βιβλίου, που θέτει ως ρητό στόχο του την αντιμετώπιση των προβλημάτων που απορρέουν από αυτή την κατάσταση και τη συγκρότηση της χωρικής ανάπτυξης ως διακριτού επιστημονικού πεδίου. Ιδιαίτερα σημαντική προς την κατεύθυνση αυτή είναι η συμβολή του πρώτου κατά σειράν άρθρου που υπογράφεται από τον επιμελητή του τόμου (βλ. παραπάνω). Όπως υποστηρίζει ο Καυκαλάς, το πεδίο αυτό διαμορφώνεται από τη διασταύρωση εμπειρικών αντικειμένων (στοιχεία της οργάνωσης του χώρου όπως οι συγκεντρώσεις, τα δίκτυα και οι ροές, αφενός, και κατηγορίες εδαφικών ενοτήτων-φυσικές, λειτουργικές και πολιτικές-αφετέρου) και τεσσάρων παλαιότερων θεωρητικών προσεγγίσεων: της περιφερειακής οικονομικής, της οικονομικής γεωγραφίας, της περιφερειακής πολιτικής και της χωροταξικής πολιτικής. Οι διακρίσεις αυτές είναι σημαντικές, γιατί θέτουν σημεία αναφοράς και επιτρέπουν τον προσανατολισμό του μελετητή μέσα στο ασαφές ακόμα πεδίο της χωρικής ανάπτυξης. Ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο αυτό είναι, εξάλλου, η διάκριση/διαφοροποίηση μεταξύ των αναλυτικών και των προγραμματικών (planning) προσεγγίσεων (οι δύο πρώτες και οι δύο τελευταίες, αντίστοιχα) καθώς και αυτή μεταξύ περιφερειακής και χωροταξικής πολιτικής, δύο μορφών πολιτικής που συχνά συγχέονται μεταξύ τους αν και –παρά την ύπαρξη σημαντικών αλλά όχι συμμετρικών αλληλεπιδράσεων– είναι στην πραγματικότητα διαφορετικές

Με τις αρχικές οριοθετήσεις, το υπόλοιπο τμήμα του πρώτου άρθρου του βιβλίου αφιερώνεται στην ιστορική και κριτική επισκόπηση της διαμόρφωσης των τριών πρώτων από τις παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις. Η επισκόπηση αυτή είναι όχι μόνο διεισδυτική και σαφής, αλλά αναδιαρθρώνει τις παραδοσιακές σχετικές αναλύσεις με επίπεδο αναφοράς τη χωρική ανάπτυξη. Αποτελεί, ως εκ τούτου, σημαντική συμβολή στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, γιατί αποσαφηνίζει σε σημαντικό βαθμό τις καταβολές και το περιεχόμενο της χωρικής ανάπτυξης.

Όσον αφορά, ωστόσο, την τέταρτη προσέγγιση, τη χωροταξική πολιτική, δεν υπάρχει αντίστοιχη ανάλυση αφού το ζήτημα πολύ λίγο θίγεται. Εξ αντικειμένου, έτσι, και παρά την αρχική οριοθέτηση, το πεδίο της χωρικής ανάπτυξης που αναδύεται από αυτή την επισκόπηση τείνει τελικά να έχει κυρίως οικονομικό-αναπτυξιακό χαρακτήρα ενώ η χωροταξική διάσταση του υποβαθμίζεται. Η απόκλιση αυτή ασφαλώς δεν είναι ανεξάρτητη της γενικότερης ισχύοντος της σχετικής βιβλιογραφίας. Η χωροταξία αναδύθηκε ως διακριτή μορφή πολιτικής πολύ πρόσφατα (κυρίως μεταπολεμικά) και μόνο σε ορισμένες χώρες. Για παράδειγμα, στην Αγγλία ποτέ δεν απέκτησε αυτοτελή υπόσταση και η χωρική πολιτική στις μεγάλες γεωγραφικές κλίμακες πήρε τη μορφή της περιφερειακής πολιτικής, προσδιοριζόμενη από οικονομικούς στόχους και από οικονομικά μέσα υλοποίησης των στόχων. Πραγματικά αναπτυγμένες χωροταξίες διαμορφώθηκαν κυρίως στη Γαλλία (*amenagement du territoire*) και τη Γερμανία (*Raumordnung*). Και στις δύο περιπτώσεις, με τη μορφή πολιτικών επιτελικού χαρακτήρα με πυρήνα τη μακρο-οργάνωση του χώρου, το αστικό δίκτυο και τις μεγάλες χωροθετήσεις εγκαταστάσεων ή δικτύων, και με βασικά στοιχεία τον καθορισμό κατευθύνσεων για τις υποκείμενες χωρικές πολιτικές (πολεοδομία, σχεδιασμό της υπαίθρου, μεταγενέστερα περιβαλλοντική πολιτική...) και το συντονισμό των ευρύτερων πολιτικών με χωρικές διαστάσεις ή επιπτώσεις. Η θεωρητικοποίηση της σχετικής εμπειρίας παραμένει ακόμα συγκριτικά περιορισμένη. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, είναι σαφές ότι η χωρική ανάπτυξη με το περιεχόμενο που έχει αποκτήσει κυρίως στο πλαίσιο της ΕΕ (διαδικασία στην οποία η Γαλλία και η Γερμανία έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο) αντλεί σαφώς από την εμπειρία των χωροταξικών πολιτικών. Είναι ενδεικτικό, π.χ., ότι στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου οι βασικοί άξονες πολιτικής είναι ο χωρικός συντονισμός των πολιτικών της ΕΕ, η πολυκεντρική χωρική ανάπτυξη και οι σχέσεις πόλης-υπαίθρου, η πρόσβαση στις μεγάλες υποδομές και τη γνώση, η διαχείριση της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς (το ζήτημα αναπτύσσεται, εξάλλου, σε ορισμένα από τα άρθρα του τόμου, όπως τα [6] και [7]). Η θεματολογία αυτή έχει άμεση σχέση με το περιεχόμενο της χωροταξίας στις χώρες που είχαν αναπτύξει τέτοιες πολιτικές. Για την ολοκληρωμένη ανάλυση του πεδίου που καλύπτει η χωρική ανάπτυξη εκκρεμεί συνεπώς η προσθήκη και αυτής της διάστασης στην οικονομική-αναπτυξιακή προσέγγιση.

Επιμείναμε στο πρώτο από τα άρθρα του βιβλίου λόγω της στρατηγικής σημασίας του. Ωστόσο, όλα τα άρθρα παρουσιάζουν ενδιαφέρον με τον τρόπο τους. Στον πίνακα που ακολουθεί επιχειρούμε μια κατάταξή τους με βάση ορισμένα βασικά θέματα. Η κατάταξη είναι ασφαλώς σχηματική και προσεγγιστική, αλλά δίνει μια αίσθηση του προσανατολισμού του τόμου.

Αρθρο	Χωρική ανάπτυξη και Περιφερειακή πολιτική	Μακρο- (περιφερειακή) οργάνωση του χώρου	Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα	Καινοτομία- Γνώση	Μέσο- και μικρο- (τοπική) οργάνωση του χώρου	Μεταφορές	Χωροταξικός/ Ρυθμιστικός σχεδιασμός	Περιβάλλον
[1], [6]	♦							
[2], [3]		♦	♦	♦				
[4]			♦		♦			
[5]					♦	♦		
[7]	♦						♦	
[8]				♦	♦			
[9]						♦		♦
[10]								♦
[11]		♦						♦
[12]							♦	

Τα βασικά θέματα που επανέρχονται είναι η ανάπτυξη (με έμφαση στη σύγχρονη προβληματική για την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία), η οργάνωση του χώρου σε περιφερειακή και σε τοπική κλίμακα (κυρίως από την οπτική γωνία των ανισοτήτων ανάπτυξης), αλλά επίσης οι μεταφορές, το περιβάλλον και ο χωρικός σχεδιασμός μεγάλης κλίμακας. Προφανώς η θεματολογία αυτή δεν εξαντλεί το πεδίο της χωρικής ανάπτυξης-κάτι τέτοιο δεν μπορεί να γίνει μόνο στο πλαίσιο ενός τόμου αλλά απαιτεί ένα συνολικό εκδοτικό πρόγραμμα-αλλά είναι αρκετά ευρεία και αντιπροσωπευτική. Στα θετικά των άρθρων πρέπει να προστεθούν, εξάλλου, η προσπάθεια (στις περισσότερες περιπτώσεις) αποφυγής καθαρά "τομεακών" προσεγγίσεων προς όφελος πιο σύνθετων οπτικών που προσιδιάζουν στη χωρική ανάπτυξη ως πεδίου ανάλυσης και πολιτικής, η ενημέρωση με σύγχρονη βιβλιογραφία, και η εμφανής συνοχή της ομάδας των συγγραφέων. Το τελευταίο χαρακτηριστικό είναι σημαντικό, γιατί προσέδωσε στον τόμο χαρακτήρα όχι παράθεσης ανεξάρτητων συνεισφορών αλλά συλλογικής και συμπληρωματικής προσπάθειας.

Καταλήγοντας, πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό βιβλίο, που αναφέρεται σε ένα μείζον αντικείμενο θεωρητικού και εφαρμοσμένου ενδιαφέροντος, με πρωτοτυπία και επάρκεια, και συμβάλλει στο άνοιγμα ενός διαλόγου που είναι εξαιρετικά αναγκαίος.